

UO‘K(UDC, YDK): 821.11

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA HIS-HAYAJON GAPLARNING GENDER VA PRAGMALINGVISTIK XUSUSIYATLARI²⁵

Karimova Ozodaxon Avazxon qizi

Farg‘ona viloyati Qo‘qon shahar

Qo‘qon universiteti, o‘qituvchi

E-mail: o1516067@gmail.com

ORCID ID: [0009-0009-0643-8445](https://orcid.org/0009-0009-0643-8445)

ANNOTATSIYA	KALIT SO‘ZLAR
Ushbu maqola o‘zbek va ingliz tillarida rasmiy og‘zaki nutq hamda his-hayajon gaplarining gender va pragmalingsvistik xususiyatlarini qiyosiy-nazariy jihatdan tahlil qilishga bag‘ishlangan. Zamonaviy qiyosiy tilshunoslikda nutq jarayoni grammatik qonuniyatlar bilan bir qatorda ijtimoiy-madaniy, milliy-mentalitet va psixologik omillar ta’sirida shakllanadi. Maqolada o‘zbek va ingliz tillaridagi erkak va ayollar nutqiga xos leksik, sintaktik hamda intonatsion farqlar, shuningdek his-hayajon gaplarning har ikki tildagi pragmatik vazifalari qiyosiy tarzda yoritiladi. Gender lingvistikasi nuqtayi nazaridan ikki til vakillarining rasmiy muloqot vaziyatlaridagi nutq strategiyalari, muloyimlik prinsiplari va kommunikativ maqsadlarni ifodalash usullaridagi o‘xshashlik hamda farqlar alohida e’tibor bilan ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotda xorijiy va o‘zbek tilshunoslarining ilmiy qarashlari qiyosiy tahlil qilinib, his-hayajon gaplarning pragmalingsvistik tabiati ikki til misolida chuqur ochib beriladi. Natijalar gender omilining nutqiy xulq-atvorga, so‘z tanlashga va emotsional ifoda darajasiga ikki tilda har xil tarzda ta’sir ko‘rsatishini yaqqol namoyon etadi. Maqola qiyosiy gender lingvistikasi va pragmatika sohalarida hamda til ta’limida olib borilayotgan tadqiqotlarga nazariy jihatdan muhim hissa qo‘shadi hamda kelgusi ilmiy izlanishlar uchun mustahkam asos bo‘lib xizmat qiladi.	Gender lingvistikasi, pragmalingsvistika, qiyosiy tilshunoslik, rasmiy og‘zaki nutq, his-hayajon gaplar, o‘zbek va ingliz tillari, nutqiy strategiya, muloyimlik prinsipi. Received: August 10, 2026 Accepted: August 22, 2026 Available online: October 25, 2026

²⁵ **For citation (Iqtibos keltirish uchun, для цитирования):**

Karimova O. O‘zbek va ingliz tillarida his-hayajon gaplarning gender va pragmalingsvistik xususiyatlari. // Komparativistika (Comparative Studies). 2026. Vol.3, № 5(13) B. 379-391.

GENDER AND PRAGMALINGUISTIC FEATURES OF EXCLAMATORY SENTENCES IN UZBEK AND ENGLISH

Karimova Ozodakhon Avazkhon kizi

Kokand University, lecturer

Fergana region, Kokand city

E-mail: o1516067@gmail.com

ORCID ID: [0009-0009-0643-8445](https://orcid.org/0009-0009-0643-8445)

ABSTRACT	KEYWORDS
This article is devoted to a comparative-theoretical analysis of the gender and pragmalinguistic features of formal oral speech and emotional sentences in Uzbek and English. In modern comparative linguistics, the speech process is formed under the influence of socio-cultural, national-mentality and psychological factors, along with grammatical laws. The article comparatively highlights the lexical, syntactic, and intonational differences inherent in male and female speech in Uzbek and English, as well as the pragmatic functions of emotional sentences in both languages. From the perspective of gender linguistics, the similarities and differences in speech strategies, principles of politeness, and methods of expressing communicative goals in official communication situations between representatives of the two languages are examined with particular attention. In the study, the scientific views of foreign and Uzbek linguists are comparatively analyzed, and the pragmalinguistic nature of emotional sentences is deeply revealed on the example of two languages. The results clearly demonstrate that the gender factor affects speech behavior, word choice, and the level of emotional expression differently in both languages. The article makes an important theoretical contribution to research in the fields of comparative gender linguistics and pragmatics, as well as in language education, and serves as a solid foundation for future scientific research.	Gender linguistics, pragmalinguistics, comparative linguistics, formal oral speech, emotional sentences, Uzbek and English languages, speech strategy, the principle of politeness.

ГЕНДЕРНЫЕ И ПРАГМАЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВОСКЛИЦАТЕЛЬНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В УЗБЕКСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Каримова Озодахон Авазхон кизи

преподаватель

Кокандский государственный университет

г. Коканд, Узбекистан

E-mail: o1516067@gmail.com

ORCID ID: [0009-0009-0643-8445](https://orcid.org/0009-0009-0643-8445)

АННОТАЦИЯ	КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА
Данная статья посвящена сравнительно-теоретическому анализу гендерных и прагмалингвистических особенностей официальной устной речи и эмоциональных предложений в узбекском и английском языках. В современном сравнительном языкознании речевое поведение рассматривается как результат взаимодействия социокультурных, национально-ментальных и психологических факторов, а также грамматических закономерностей. В статье сопоставляются лексические, синтаксические и интонационные особенности мужской и женской речи в узбекском и английском языках, а также анализируются прагматические функции эмоциональных предложений в обоих языках. С позиций гендерной лингвистики особое внимание уделяется сходствам и различиям в речевых стратегиях, формах выражения вежливости и способах достижения коммуникативных целей мужчинами и женщинами, говорящими на узбекском и английском языках, в ситуациях официального общения. В исследовании сопоставляются научные взгляды зарубежных и отечественных лингвистов, на примере двух языков раскрывается прагмалингвистическая природа эмоциональных предложений. Результаты исследования показывают, что гендерный фактор по-разному проявляется в речевом поведении носителей двух сопоставляемых языков, выборе ими языковых средств и степени эмоциональности речи. Статья вносит вклад в развитие сравнительной гендерной лингвистики и прагматики, а представленные в ней выводы могут найти применение в сфере языкового образования и при проведении дальнейших сопоставительных исследований.	Гендерная лингвистика, прагмалингвистика, сравнительное языкознание, официальная устная речь, эмоциональные предложения, узбекский и английский языки, речевая стратегия, принцип вежливости.

KIRISH

Til inson tafakkurining, madaniyatining va ijtimoiy munosabatlarining ko'zgusi bo'lib, u nafaqat axborot uzatish vositasi, balki ijtimoiy identifikatsiya va gender xususiyatlarni ifodalash quroli hamdir. Zamonaviy tilshunoslik fanida nutq jarayoni sof grammatik hodisa sifatida emas, balki ijtimoiy-madaniy, psixologik va pragmatik omillar majmuasi sifatida o'rganilmoqda. Ayniqsa, gender lingvistikasi va pragmalingvistika sohalarining kesishuvida yuzaga keladigan muammolar jumladan, rasmiy og'zaki nutqda erkak va ayollar nutqiy xulq-atvorining farqlanishi, his-hayajon gaplarning gender belgisi bilan bog'liq pragmatik xususiyatlari hozirgi kunda tilshunoslar e'tiborini tortayotgan dolzarb masalalardan biridir.

Gender lingvistikasi XX asrning ikkinchi yarmida mustaqil yo'nalish sifatida shakllana boshladi. Robin Lakoff o'zining mashhur tadqiqotida ayollar nutqiga xos bo'lgan o'ziga xos uslubiy xususiyatlarni muloyimlik, ishonchsizlik intonatsiyasi, kuchaytiruvchi so'zlarning ko'p qo'llanilishi kabi jihatlarni ilmiy asoslab berdi (Lakoff, 1975, 45). Bu tadqiqot keyinchalik gender va til o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganishga bag'ishlangan ko'plab ilmiy ishlarga asos bo'ldi. Jenet Holms esa gender tilshunosligini yanada kengroq ijtimoiy kontekstda tahlil qilib, erkaklar va ayollarning muloqot strategiyalari nafaqat biologik jins bilan, balki ijtimoiy rol va maqom bilan ham bog'liqligini ta'kidlaydi (Holmes, 2013, 162).

Pragmalingvistika nuqtayi nazaridan esa nutqiy akt nazariyasi va muloyimlik prinsipi muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Braun va Levinsonning muloyimlik nazariyasiga ko'ra, muloqot ishtirokchilari o'z nutqiy strategiyalarini suhbatdoshning "yuz" (face) ehtiyojlarini hisobga olgan holda tanlaydilar, bu esa gender omili bilan chambarchas bog'liqdir (Brown & Levinson, 1987, p. 61). Xususan, rasmiy muloqot vaziyatlarida bu strategiyalar yanada aniqroq namoyon bo'ladi, chunki rasmiylik darajasi yuqori bo'lgan nutq holatlarida ijtimoiy me'yorlar va kutilmalar kuchliroq ta'sir ko'rsatadi.

His-hayajon gaplar tilshunoslikda alohida sintaktik-semantik kategoriya sifatida qaraladi, biroq ularning pragmatik vazifasi ya'ni nutqiy vaziyatda qanday maqsadlarni amalga oshirishi hali ham to'liq o'rganilmagan masalalardan biri bo'lib

qolmoqda. Deborah Tannen o'z tadqiqotlarida erkak va ayollarning emotsional ifodalash uslublari farq qilishini, xususan ayollar nutqida his-hayajonni ifodalovchi konstruksiyalarning nisbatan ko'proq uchrashini qayd etadi (Tannen, 1990, 98). Bu farqlar nafaqat ingliz tilida, balki o'zbek tilida ham o'ziga xos tarzda namoyon bo'ladi, biroq o'zbek tilshunosligida bu masala hali yetarlicha chuqur tadqiq etilmagan.

O'zbek tilshunosligida gender va pragmlingvistika masalalari nisbatan yangi yo'nalish hisoblanadi. Shu bois, o'zbek va ingliz tillarini qiyosiy tahlil qilish orqali ikki til tizimidagi umuminsoniy va milliy-o'ziga xos xususiyatlarni aniqlash muhim ilmiy-nazariy ahamiyatga ega. Bunday qiyosiy tadqiqot nafaqat nazariy tilshunoslik uchun, balki tarjimashunoslik, chet tili o'qitish metodikasi va madaniyatlararo muloqot sohalari uchun ham amaliy qiymatga ega bo'ladi.

Ushbu maqolaning dolzarbligi shundan iboratki, hozirgi globallashuv sharoitida madaniyatlararo muloqot tobora kengaymoqda va bunda gender omilining nutqiy xulq-atvorga ta'sirini tushunish muloqot samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Rasmiy og'zaki nutq va his-hayajon gaplarning gender-pragmatik xususiyatlarini o'zbek va ingliz tillari misolida qiyosiy o'rganish orqali biz ikki til vakillarining kommunikativ strategiyalaridagi o'xshashlik va farqlarni ilmiy asoslash imkoniyatiga ega bo'lamiz.

Tadqiqotning maqsadi o'zbek va ingliz tillarida rasmiy og'zaki nutq hamda his-hayajon gaplarning gender va pragmlingvistik xususiyatlarini nazariy jihatdan tahlil qilish va ularning umumiy hamda o'ziga xos jihatlarini aniqlashdan iborat. Bu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: gender lingvistikasi va pragmlingvistikaning nazariy asoslarini o'rganish; rasmiy og'zaki nutqning gender xususiyatlarini tahlil qilish; his-hayajon gaplarning pragmatik vazifalarini ikki til misolida qiyoslash; va olingan natijalar asosida nazariy xulosalar chiqarish.

METODLAR

Ushbu tadqiqotda o'zbek va ingliz tillarida rasmiy og'zaki nutq hamda his-hayajon gaplarning gender va pragmlingvistik xususiyatlarini tahlil qilish maqsadida bir qator tilshunoslik metodlaridan foydalanildi. Ular:

1. Tavsifiy metod yordamida gender lingvistikasi va pragmalingvistikaga oid nazariy manbalar va qarashlar tizimli bayon etildi (Yule, 2020, 27).
2. Qiyosiy-tipologik metod orqali o'zbek va ingliz tillaridagi rasmiy nutq va his-hayajon gaplarning umumiy hamda milliy-o'ziga xos jihatlari solishtirildi (Comrie, 1989, 34).
3. Pragmalingvistik tahlil metodi his-hayajon gaplarning nutqiy aktlar nazariyasi asosida illokutiv vazifalarini aniqlashga xizmat qildi (Searle, 1969, 54).
4. Gender tahlili metodi yordamida erkak va ayollar nutqidagi leksik, sintaktik va intonatsion farqlar, jumladan muloyimlik va emotsionallik darajasi aniqlandi (Holmes, 2013, 45).
5. Kontekstual tahlil metodi his-hayajon gaplarning turli nutqiy vaziyatlardagi pragmatik ma'nosini ochib berishga yordam berdi (Levinson, 1983, 21).
6. Nazariy-analitik metod asosida xorijiy (Lakoff, Tannen, Brown & Levinson) va mahalliy tilshunoslarning qarashlari umumlashtirilib, yakuniy nazariy xulosalar shakllantirildi.

NATIJALAR

Tadqiqot davomida to'plangan nazariy va amaliy materiallarni chuqur tahlil qilish natijasida o'zbek va ingliz tillarida rasmiy og'zaki nutq, his-hayajon gaplar hamda ularning gender-pragmatik xususiyatlari bo'yicha quyidagi natijalar aniqlandi. Natijalar sakkiz yo'nalish bo'yicha tizimlashtirilgan holda taqdim etiladi.

1. Grammatik-leksik darajadagi gender farqlari

Ingliz tilida gender ko'pincha grammatik-leksik vositalar orqali ifodalanadi: shaxs olmoshlari (*he/she*), kasb-hunar nomlari (*actor/actress*, an'anaviy *chairman*, *policeman*) va zamonaviy gender-neytral tendensiyalar (*they* birlik shaklda, *chairperson*, *police officer*). O'zbek tilida esa grammatik gender kategoriyasi umuman mavjud emas fe'l, ot va sifatlar jinsga qarab o'zgarmaydi. Gender mazmuni faqat leksik birliklar (erkak/ayol, ota/ona, yigit/qiz) va madaniy-ijtimoiy stereotiplar orqali ifodalanadi.

Misollar:

- Ingliz: “*The chairman opened the meeting*” → O‘zbek: “*Rais yig‘ilishni ochdi*” gender belgisi tarjimada butunlay yo‘qoladi.
- Ingliz: “*She is a hardworking nurse*” → O‘zbek: “*U mehnatkash hamshira*” o‘zbek tilida “hamshira” so‘zi tarixan ayol jinsiga bog‘liq bo‘lsa-da, bu grammatik emas, balki leksik-madaniy xususiyat.
- Ingliz tilidagi *waiter/waitress* juftligiga o‘zbek tilida faqat bitta so‘z “ofitsiant” mos keladi, jins farqlanmaydi.

2. His-hayajon gaplar va emotiv undovlarning qiyosiy-fonetik tahlili

Minosidinovning tadqiqotiga ko‘ra, his-hayajon gaplarning shakllanishida emotiv undovlar markaziy o‘rin tutadi, biroq ularning tovush tarkibi ikki tilda farqlanadi (Minosidinov, 2024, 460). O‘ tovushidan iborat undov ingliz tilida mustaqil holda uchramaydi, biroq tarjima jarayonida u ko‘pincha “oh” undovi o‘rnini bosadi (Minosidinov, 2024, 460).

Qo‘shimcha misollar:

- “*Oh!*” → “*O -ho !*” (kuchli hayrat)
- “*What the dickens are you doing?*” → “*O-o... jin ursin... tag‘in nimalar qilib yuribsiz?*” (norozilik undovi qo‘shilgan)
- “*She had been a pretty little thing*” → “*O, naqadar ajoyib, ofatijon qiz edi u*” (tarjimon tomonidan ta’sirchanlikni oshirish uchun undov qo‘shilgan) (Minosidinov, 2024, 461)
- “*You’re quite a stranger, Mr Mackintosh*” → “*O-o, janob Makintosh, biz taraflarda umuman ko‘rinmay ketdingiz*” bu yerda undov takrorlanib, intensivlik oshirilgan (Minosidinov, 2024, 461)

Bu misollar shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek tili emotsional-ekspressiv ma’noni ifodalashda ingliz tiliga nisbatan ko‘proq qo‘shimcha fonetik-leksik vositalarga (undov, takror, cho‘ziq talaffuz) tayanadi, ingliz tilida esa emotsionallik ko‘proq leksik tanlov, urg‘u va sintaktik inversiya orqali beriladi.

3. Ayollar nutqiga xos xususiyatlar

Sh. Iskandarovanning tadqiqotlariga ko‘ra, ayollar nutqiga xos muhim xususiyatlardan biri his-hayajon bilan aytilgan fikrlarning tez va emotsional tarzda,

ko‘proq nutqiy-intonatsion vositalar orqali ifodalanishidir (Iskandarova, 1993, 19). Bu kuzatuv Lakoffning ingliz tilidagi ayollar nutqi bo‘yicha xulosalari bilan mos keladi: ayollar nutqida kuchaytiruvchi so‘zlar (*so, such, really*) va ishonchsizlik intonatsiyasi (tag‘ questions) ko‘proq uchraydi (Lakoff, 1975, 45).

Qiyosiy misollar:

- Ingliz: “*This is so wonderful, isn’t it?*” (kuchaytiruvchi + tag question)
- O‘zbek: “*Voy, naqadar ajoyib-a!*” (undov + kuchaytiruvchi zarracha)
- Ingliz: “*I was just wondering if maybe we could possibly reschedule?*” (ko‘plab yumshatuvchi vositalar)
- O‘zbek: “*Agar iloji bo‘lsa, balki, uchrashuvni birozgina keyinga qoldirsak maylimi?*” (o‘xshash yumshatish strategiyasi “balki”, “birozgina”, so‘roq shakli)

Bu ikki tilda gender-emotsionallik bog‘liqligi turli grammatik vositalar orqali, ammo o‘xshash pragmatik natijaga (yumshatish, ishonchsizlik ottenkasi) erishilishini ko‘rsatadi.

4. Muloyimlik strategiyalari va rasmiy nutq

Braun va Levinsonning muloyimlik nazariyasi nuqtayi nazaridan tahlil qilinganda, rasmiy og‘zaki nutqda gender omili nutqiy strategiyalarni tanlashga bevosita ta’sir ko‘rsatishi aniqlandi (Brown & Levinson, 1987, 61).

Misollar:

- Erkak: “*Hisobotni ertaga taqdim eting.*” (to‘g‘ridan-to‘g‘ri buyruq)
- Ayol: “*Iloji bo‘lsa, hisobotni ertagacha tayyorlab qo‘ysangiz, juda minnatdor bo‘lardim.*” (bilvosita, yumshatilgan so‘rov)
- Ingliz, erkak: “*Submit the report tomorrow.*”
- Ingliz, ayol: “*Would you mind having the report ready by tomorrow, if possible?*”

Bu Tannenning erkak nutqi “hisobot berish” (*report-talk*), ayollar nutqi esa “aloqa o‘rnatish” (*rapport-talk*) tamoyiliga asoslanishi haqidagi xulosasini tasdiqlaydi (Tannen, 1990, 98).

5. Murojaat va undalma shakllaridagi gender farqlari

Rasmiy nutqda murojaat shakllari ham gender bo‘yicha farqlanadi. O‘zbek tilida rasmiy muhitda ayollarga nisbatan ko‘pincha “opa”, “xonim” kabi hurmat

ko'rsatuvchi so'zlar qo'llanilsa, erkaklarga "aka", "janob" so'zlari ishlatiladi. Ingliz tilida esa *Mr./Mrs./Ms.* tizimi mavjud bo'lib, *Ms.* so'zining paydo bo'lishi ayolning oilaviy holatini yashirish, ya'ni gender-neytrallikka intilish natijasi hisoblanadi.

Misol: Rasmiy yig'ilishda o'zbek tilida "Xonim, fikringizni bildirsangiz" murojaati ingliz tilidagi "Ma'am, would you like to share your thoughts?" jumlasiga funksional jihatdan mos keladi, biroq o'zbek tilidagi "xonim" so'zi ko'proq hurmat, ingliz tilidagi "ma'am" esa institutsional rasmiylikni ifodalaydi.

6. Nutqiy akt nazariyasi nuqtayi nazaridan tahlil

Searlening nutqiy aktlar nazariyasiga ko'ra, his-hayajon gaplarning illokutiv kuchi ularning grammatik shaklidan ko'ra ko'proq kontekstga bog'liq (Searle, 1969, 54). Bu tamoyil ikki tilda ham tasdiqlandi:

Misol: "Ajoyib!" jumlasini kontekstga qarab chin hayrat (*Bu yerda manzara qanday ajoyib!*) yoki istehzo (*Ajoyib, yana kech qoldik!*) ma'nosini berishi mumkin. Xuddi shunday, ingliz tilidagi "Great!" so'zi ham ijobiy (*"Great, we made it!"*) yoki istehzoli (*"Great, now what?"*) ma'noda qo'llaniladi. Bu universal pragmatik hodisa ikki tilda ham kuzatildi.

7. Kontekst va institutsional omil

Levinsonning kontekstual pragmatika nazariyasiga asoslanib (Levinson, 1983, p. 21), rasmiy muassasa sharoitida (sud, ta'lim, davlat idorasi) gender farqlari nisbatan kamayishi, norasmiy muhitda esa kuchayishi aniqlandi. Bu ham o'zbek, ham ingliz tilida institutsional rol shaxsiy (gender) xususiyatlardan ustun kelishini ko'rsatadi masalan, rasmiy sud majlisida ayol sudya ham, erkak sudya ham deyarli bir xil rasmiy-neytral uslubda so'zlaydi.

8. Umumiy tipologik xulosa

M. Qurbonovanning gender lingvistikasi bo'yicha tadqiqotlari o'zbek tilshunosligida bu yo'nalishning hali yetarlicha rivojlanmaganini, biroq so'nggi yillarda qiziqish ortib borayotganini ko'rsatadi (Qurbonova & Boymirzayeva, 2011). Shu asosda quyidagi umumlashtiruvchi jadval tarzidagi qiyos keltirilishi mumkin:

Xususiyat	Ingliz tili	O'zbek tili
Gender ifodalanishi	Grammatik-leksik (olmosh, kasb nomi)	Leksik-madaniy, grammatik emas
His-hayajon vositalari	Leksik tanlov, sintaktik inversiya	Undov, takror, intonatsiya
Ayollar nutqi	Tag question, hedges (kuchaytiruvchi so'zlar)	Undov, zarracha ("a", "ku")
Muloyimlik strategiyasi	Modal fe'llar (would, could, might)	So'roq shakli, "iloji bo'lsa"
Murojaat tizimi	Mr. / Mrs. / Ms.	Aka / opa / xonim / janob

Jamlangan holda, natijalar shuni tasdiqlaydi: (1) ingliz tilida gender asosan grammatik-leksik darajada, o'zbek tilida esa leksik-pragmatik va intonatsion darajada namoyon bo'ladi; (2) his-hayajon gaplarning tovush-undov tarkibi tillarga xos, biroq pragmatik vazifasi universal; (3) ayollar nutqi ikkala tilda ham emotsionallik va bilvosita ifoda bilan, erkaklar nutqi esa to'g'ridan-to'g'rilik bilan xarakterlanadi; (4) institutsional-rasmiy kontekst gender farqlarini yumshatadi; (5) murojaat tizimlari milliy-madaniy o'ziga xoslikni aks ettiradi.

XULOSA

Ushbu tadqiqot o'zbek va ingliz tillarida rasmiy og'zaki nutq hamda his-hayajon gaplarning gender va pragmatik xususiyatlarini nazariy-qiyosiy jihatdan tahlil qilishga bag'ishlandi. Olib borilgan tadqiqot natijalari quyidagi asosiy xulosalarni shakllantirish imkonini berdi.

Birinchidan, gender kategoriyasining tillararo ifodalanish tabiati tubdan farq qilishi aniqlandi. Ingliz tili gender mazmunini ko'proq grammatik-leksik vositalar shaxs olmoshlari, kasb-hunar nomlari va ularning gender-neytral tendensiyalari orqali ifodalasa, o'zbek tilida grammatik gender kategoriyasi umuman mavjud emas va gender mazmuni faqat leksik-madaniy birliklar hamda ijtimoiy stereotiplar orqali namoyon bo'ladi. Bu farq ikki tilning tipologik tabiatidan kelib chiqadi va gender lingvistikasi sohasida til-spetsifik yondashuv zarurligini ko'rsatadi.

Ikkinchidan, his-hayajon gaplar va emotiv undovlarning qiyosiy tahlili shuni ko'rsatdiki, ularning tovush-fonetik tarkibi tillarga xos bo'lsa-da, bajaradigan pragmatik vazifasi hayrat, norozilik, iltimos, qoniqish kabi ma'nolarni ifodalash universal xarakterga

ega (Minosidinov, 2024). O'zbek tili emotsional-ekspressiv ma'noni ifodalashda ko'proq qo'shimcha fonetik-leksik vositalarga (undov, takror, cho'ziq talaffuz) tayansa, ingliz tilida bu vazifani ko'proq leksik tanlov va sintaktik inversiya bajaradi.

Uchinchidan, gender va nutqiy xulq-atvor o'rtasidagi bog'liqlik ikkala tilda ham tasdiqlandi: ayollar nutqi emotsionallik, muloyimlik va bilvosita ifoda bilan, erkaklar nutqi esa to'g'ridan-to'g'rilik va rasmiylik bilan xarakterlanadi. Bu natija Lakoff (1975) va Tannenning (1990) klassik nazariy qarashlari bilan mos kelib, ularning universal pragmlingvistik hodisa ekanligini ko'rsatadi, biroq bu hodisaning yuzaga chiqish vositalari ingliz tilida tag question va hedges, o'zbek tilida undov va zarrachalar milliy tilga xos bo'lib qoladi.

To'rtinchidan, Braun va Levinsonning muloyimlik nazariyasi asosida o'tkazilgan tahlil rasmiy muloqot vaziyatlarida gender omilining nutqiy strategiya tanlashga bevosita ta'sir ko'rsatishini isbotladi. Shu bilan birga, institutsional-rasmiy kontekstning o'zi gender farqlarini nisbatan yumshatishi, ya'ni rasmiylik darajasi yuqori bo'lgan vaziyatlarda kasbiy-institutsional rol shaxsiy (gender) xususiyatlardan ustun kelishi aniqlandi.

Beshinchidan, o'zbek tilshunosligida gender lingvistikasi va pragmlingvistika sohalari hali yetarlicha rivojlanmaganligi, biroq so'nggi yillarda bu yo'nalishga bo'lgan qiziqish sezilarli darajada ortib borayotgani qayd etildi. Sh. Iskandarova, M. Qurbonova kabi o'zbek tilshunoslarining tadqiqotlari bu sohaning shakllanishiga muhim asos yaratgan bo'lsa-da, o'zbek va ingliz tillarini bevosita qiyoslashga bag'ishlangan chuqur tadqiqotlar hali yetarli emas.

Shunday qilib, ushbu maqolada olib borilgan nazariy-qiyosiy tahlil rasmiy og'zaki nutq va his-hayajon gaplarning gender-pragmatik xususiyatlari nafaqat universal, balki milliy-tipologik jihatdan ham shartlanganligini ko'rsatdi. Ikki til grammatik jihatdan farqli tizimlarga mansub bo'lishiga qaramay gender va emotsionallik o'rtasidagi bog'liqlikni turlicha vositalar orqali, biroq o'xshash pragmatik natijalarga erishgan holda ifodalaydi. Bu xulosa gender lingvistikasi va pragmlingvistikaning umuminsoniy tabiatga ega ekanligini, biroq uning konkret til materialida namoyon bo'lishi har doim milliy til tizimining o'ziga xos xususiyatlari bilan belgilanishini tasdiqlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Brown P., Levinson S. C. Politeness: Some Universals in Language Usage. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 345 p.
2. Comrie B. Language Universals and Linguistic Typology: Syntax and Morphology. – 2nd ed. – Chicago: University of Chicago Press, 1989. – 275p.
3. Holmes J. An Introduction to Sociolinguistics. – 4th ed. – New York: Routledge, 2013. – 489 p.
4. Iskandarova Sh. O‘zbek nutq odatining muloqot shakllari: filol. fan. nomz. ... diss. – Samarqand, 1993. – 140 b.
5. Lakoff R. T. Language and Woman’s Place. – New York: Harper & Row, 1975. – 83 p.
6. Levinson S. C. Pragmatics. – Cambridge: Cambridge University Press, 1983. – 438 p.
7. Minosidinov S. Ingliz va o‘zbek tillarida his-hayajon gaplarning shakllanishida emotiv so‘zlarning o‘rni va roli // Konferensiyalar | Conferences. – 2024. – № 1(10). – B. 457–462.
8. Qurbonova M., Boymirzayeva S. Tilshunoslikda gender tadqiqotlar // O‘zbek tilshunosligi: mamlakatimiz innovatsion taraqqiyoti ko‘zgasida: ilmiy maqolalar to‘plami. – Toshkent, 2011.
9. Searle J. R. Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 1969. – 203 p.
10. Tannen D. You Just Don’t Understand: Women and Men in Conversation. – New York: William Morrow and Company, 1990. – 330 p.
11. Yule G. The Study of Language. – 7th ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2020. – 420 p.

REFERENCES

1. Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge University Press.
2. Comrie, B. (1989). *Language universals and linguistic typology* (2nd ed.). University of Chicago Press.
3. Holmes, J. (2013). *An introduction to sociolinguistics* (4th ed.). Routledge.
4. Iskandarova, Sh. (1993). *Forms of communication in Uzbek speech etiquette* [Candidate dissertation]. Samarkand State Institute of Foreign Languages.
5. Lakoff, R. (1975). *Language and woman's place*. Harper & Row.
6. Levinson, S. C. (1983). *Pragmatics*. Cambridge University Press.
7. Minosidinov, S. (2024). The role and function of emotive words in the formation of emotional sentences in English and Uzbek. *Conferences*, 1(10), 457–462.
<https://uzresearchers.com/index.php/Conferences/article/view/3202>
8. Qurbonova, M., & Boymirzayeva, S. (2011). Gender studies in linguistics. In *Uzbek linguistics: A mirror of our country's innovative development* (conference proceedings collection).
9. Searle, J. R. (1969). *Speech acts: An essay in the philosophy of language*. Cambridge University Press.
10. Tannen, D. (1990). *You just don't understand: Women and men in conversation*. William Morrow.
11. Yule, G. (2020). *The study of language* (7th ed.). Cambridge University Press.